

Načela suočavanja sa prošlošću

Princip: Na svakom nivou se mora suprotstaviti govoru mržnje

Studija slučaja

Principi suočavanja s prošlošću

Principi suočavanja s prošlošću su građanska inicijativa, promovisana od strane ne formalne koalicije sačinjena od: Youth Initiative for Human Rights - Kosovo (YIHR KS), Fond za humanitarno pravo Kosovo (FHPK), Integra, Kosovo Rehabilitation Center for Torture Victims (KRCT) i New Social Initiative (NSI). Grupa je preduzela zajedničku inicijativu za izradu i usvajanje niza principa koji će informisati i usmeriti političke i javne aktere u tome kako postupati sa žrtvama, preživelim, bolnom prošlošću i istorijskim narativima. Inicijativa ima za cilj sprečavanje štetnog diskursa i radnji povezanih sa nasleđem sukoba i poslužiće kao referentni dokument, pri čemu bi svako ko prekrši principe istog trebao da snosi moralnu odgovornost. Dakle, cilj je primena ovih principa i poštovanje vrednosti i osećanja koja oličavaju kako bi se osiguralo da žrtve i preživeli ne budu oštećeni i da će radnje povezane sa suočavanjem s prošlošću doprineti procesu pomirenja.¹ Sada, kada su principi razvijeni i organizovani, kao i dobro objašnjeni, od ključnog je značaja da budu predstavljeni široj javnosti i promovisani na odgovarajući način. Verujemo da je jedan od načina da utičemo da ljudi shvate značaj principa ako se govori o šteti, posledicama i bolu koji mogu nastati u situacijama kada se principi krše. Zbog toga koalicija će objaviti nekoliko analiza koje će biti sastavljene od strane Fonda za humanitarno pravo Kosovo (FHPK) i mi ćemo pokušati da iznese konkretne primere iz prošlosti kada su principi pravilno korišćeni ili čak zloupotrebljavani. Jedan od ovih principa ima veze sa govorom mržnje, koja se razmatra preko studiji slučaja o martovskim neredima 2004, od strane Fonda za humanitarno pravo Kosovo.

Na svakom nivou se mora suprotstaviti govoru mržnje

Govor mržnje predstavlja pretnju ljudskim pravima, demokratskim vrednostima, društvenoj stabilnosti i miru, stoga mu se mora suprotstaviti na svim nivoima. Suprotstavljanje govoru mržnje ne ide protiv slobode izražavanja, već naprotiv, ćutanje može pokazati ravnodušnost prema fanatizmu i netrpeljivosti. Govor mržnje može prerasti u nešto opasnije, posebno u podsticanju na diskriminaciju, neprijateljstvo i nasilje, što je zabranjeno domaćim i međunarodnim pravom.

Objašnjenje pojma govora mržnje

Prema Kembridžovom rečniku, govor mržnje se definiše kao „javni govor koji izražava mržnju ili podstiče na nasilje nad osobom ili grupom na osnovu rase, vere, pola ili seksualne orijentacije“ i u ovom kontekstu, sadržaj proizveden u medijima može predstavljati govor mržnje.² U isto vreme i Savet Evrope se je pozabavio temom govora mržnje u preporuci usmerenoj vladinim akterima država članica Saveta, vlastima i javnim institucijama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, kako bi se je isti pridržavali.³ Preporuka je identifikovana brojem R(97)20 iz 1997.

Takođe, prema uređenju domaćeg zakonodavstva, Krivični zakonik Republike Kosovo opisuje podsticanje mržnje u poglavlju „Krivična dela protiv ustavnog poretka i bezbednosti Republike Kosovo“, odnosno u članu 141. istog kao „Izazivanje razdora i netrpeljivosti“.⁴ Prema KZRK-u, pod mržnjom se podrazumevaju neprijateljska osećanja prema pripadniku nacije, rase, vere ili druge etničke pripadnosti, čiji je intenzitet takav da

¹ Dealing with the Past Principles | New Social Initiative - NSI

² <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hate-speech>

³ Preporuka BR. R(97)20 komiteta ministara za državu članice o „govoru mržnje“ <https://rm.coe.int/1680505d5b>

⁴ „Krivični zakonik Republike Kosovo“, 2019, Član 141, Izazivanje razdora i netrpeljivosti, strana 50

Studija slučaja Martovski neredi

ne isključuje mogućnost da mu se nanese bilo kakva šteta. Dok se prema komentaru Krivičnog zakonika Republike Kosovo iz 2014. godine, podsticanje i širenje mržnje, razdora ili netolerancije mora vršiti javno, usmeno ili pismeno, kao npr. novinski članci i govori na javnim skupovima na kojima se omalovažavaju ili ismevaju određene vrednosti naroda ili nacionalnih manjina, vređa ili podsmeva istorijska ličnost naroda ili nacionalne manjine ili etničke grupe, ismeva zastava ili drugi simboli i slični postupci. Posledica ovog krivičnog dela je izazivanje, širenje ili produbljanje mržnje, razdora ili netrpeljivosti između pripadnika albanskog naroda i pripadnika nacionalnih manjina i etničkih grupa koje žive na Kosovu. Međutim, za postojanje ovog krivičnog dela nije neophodno da je mržnja ili razdor zaista prouzrokovan ili da je čin podsticanja ili širenja povećao intenzitet postojeće mržnje ili netrpeljivosti, odnosno u smislu ove inkriminacije, kako za podsticanje mržnje tako i za razdor nije potrebno prouzrokovanje posledica. Izazivanje nereda, nasilja ili drugih ozbiljnih posledica kao kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela podrazumeva ozbiljno narušavanje javnog reda i mira, ugrožavanje javnog saobraćaja, ometanje funkcionisanja javnih usluga itd. Nasilje može biti usmereno protiv ljudi i imovine i može se izraziti premlaćivanjem, rušenjem, uništavanjem, paljenjem itd.⁵

U okviru svrhe ovog projekta, Fond za humanitarno pravo Kosovo (FHPK) je kao studiju slučaja uzeo nered iz marta 2004. Ovi neredi su započeli kao rezultat tragičnog gubitka života troje albanske dece u reci Ibar/Ibër 16. marta u Čabra/Çabër u Zubinom Potoku/Zubin Potok. Mediji su preneli da su deca završila u reci Ibar/Ibër jer su ih napali Srbi koji su sa sobom imali i psa. U nedostatku dokaza, FHPK se ne bavi pitanjem da li su deca izgubila život usled gonjenja od strane Srba ili ne, iako je međunarodni tužilac Peter Tinslei zatvorio istragu slučaja zaključivši: „Uprkos značajnim naporima nijedan osumnjičen nije identifikovan“.⁶ U ovoj analizi će biti obrađeni samo izveštaji i izjave u medijima koji su sadržali elemente govora mržnje, elementi koji su u velikoj meri doprineli početku martovskih nereda.

Neredi u martu 2004

Na noć tragičnog događaja, kao i narednog dana, mediji su bili pretrpani neprofesionalnim izveštavanjem, za koje se veruje da je pomoglo da se situacija još više pogorša. Kao rezultat tragičnog gubitka dečjih života su započeli veliki neredi u većem delu Kosova što je prouzrokovalo velike posledice, gde je pored gubitaka života naneta i šteta na kućama, a istovremeno je oštećen veliki broj verskih objekata koji su srušeni ili čak spaljeni. Prema izveštaju OEBS-a, koji se poziva na izveštaj generalnog sekretara Privremene uprave Ujedinjenih nacija⁷, Misija na Kosovu, kaže se da je kao rezultat nereda 19 osoba ubijeno, od čega 11 kosovskih Albanaca i 8 kosovskih Srba, više od 900 ljudi povređeno, uključujući 65 međunarodnih policajaca i 58 službenika Kosovske policijske službe, dok je uništeno ili oštećeno više od 800 zgrada, uključujući 29 pravoslavnih crkava ili manastira. Procenjuje se da je u neredima učestvovalo više od 50.000 osoba.⁸ Dok se u izveštaju, koji je takođe realizovao OEBS, pod naslovom „Uloga medija u događajima u martu 2004. na Kosovu“, navodi da čak i u društvima koja nemaju etničke sukobe veza između izveštavanja medija i gubitka života predstavlja tanku granicu između slobode izražavanja i govora mržnje. Lekcije naučene iz marta 2004. i uloga medija u građanskoj neposlušnosti i nasilju su obrađivane u tradicionalnijim medijima kao što je RTK koji se predstavlja kao jedini javni emiter, ali i u drugim privatnim medijima.⁹

⁵ Ismet Salihu, Hilmi Zhitija i Fejzullah Hasani, „Komentar Krivičnog zakona Republike Kosovo“, 2014, stranice 403-404, član 147, stav 1

⁶ [BBC NEWS | Europe | No evidence over Kosovo drownings](#)

⁷ Ponovno nadgledanje nereda iz marta 2004. u sistemu krivičnog pravosuđa na Kosovu - Izveštaj OEBS-a, 2008., pozivajući se na Izveštaj UNMIK-a br. „S/2004/348“, 30. aprila 2004., stranice 1 i 2, dostupan na [s-2004-348.pdf \(unmissions.org\)](#)

⁸ „4 godine kasnije, Ponovno nadgledanje nereda iz marta 2004. u sistemu krivičnog pravosuđa na Kosovu“ - Izveštaj OEBS-a, 2008, strana 4.

⁹ Miklós Haraszti, OEBS, „Uloga medija u događajima iz marta 2004“, Beč 2004, strana 3.

Studija slučaja Martovski neredi

Ispod su neki od glavnih izveštaja i intervjuua koji su emitovani u medijima tokom ta dva dana, a koji su vrlo jasno sadržavali poruke mržnje prema srpskoj nacionalnosti i koji su pomogli ljudima da poveruju u emitovani događaj i pridruže se grupama.

Izveštavanje 16. marta 2004

RTK kao jedini javni servis je 16. marta 2004. u vestima Blic u 23.00 č. izvestio - voditelj: „Oni su žrtve napada grupe Srba u selu Čabra/Çabër“. Dok je izveštač iz Mitrovice/Mitrovicë koji je izveštavao telefonom rekao: „Policija, KFOR i KZK još uvek nisu pronašli tela troje dece nestale u reci Ibar/Ibër, koji su upali u reku jer ih je jurila grupa Srba...“. U nastavku svog izveštavanja je rekao da: „Skoro svi građani su krenuli ka selu Čabra/Çabër kako bi saznali više o sudbini troje dece nestale u reci Ibar/Ibër“.

Nakon ovog izlaganja dopisnika RTK-a je bila portparolka UNMIK-a, Tracy Becker, koja je izjavila da: „Prvo, neki su rekli da je reč o zločinu sa etničkim motivima. Međutim, trenutno nemamo takve informacije i ne možemo potvrditi događaj“.

Posle njene izjave je u studio RTK pozvan aktivista jedne organizacije za ljudska prava sa sedištem u Mitrovici/Mitrovicë, u svojstvu svedoka stručnjaka, pošto isti nije bio očevidac. On je izjavio: „Danas, oko 16.00, u selu Čabra/Çabër u opštini Zubin Potok/Zubin Potok, dok se šestoro dece igralo, grupa srpskih bandita je napala ovu decu. Srpski banditi su sa sobom imali i jednog psa i psovali su majku deci i naterali decu da se udalje. Navikli smo se na ove srpske bandite...“.¹⁰

Gorenavedeni izveštaji i izjave nisu zasnovani na bilo kakvim nepobitnim činjenicama ili dokazima iz primarnih izvora o čemu je između ostalog govorila i portparolka UNMIK-a, koja je dala video intervju za dva kosovska medija, RTK i KTV i u kojem je apelovala na građane da ostanu u svojim kućama i budu mirni kako bi se omogućilo policiji da se usredsredi na pronalazak dece, a ne na smirivanje grupa ljudi. Prema njenim rečima, ovaj intervju nikada nije emitovan, a izveštavanje je nastavljeno na isti način i sa istim sadržajem.

Izveštavanje 17. marta 2004

17. marta, pošto se nasilje već proširilo po celom Kosovu, sve televizije su počele da emituju posebna izdanja o smrti dece i nasilnim neredima, na isti način kao i prethodne noći.

Dok je RTK imao nekoliko intervjuua tog dana, između ostalog i sa jednim poslanikom u Skupštini Kosova, koji je izjavio: „Varvarski čin ubijanja dece... izazvao je legitimni revolt albanskog stanovništva. Ovo treba da bude lekcija za međunarodnu zajednicu“. Istovremeno je i lider jedne albanske stranke u Makedoniji rekao da:

„Razlog je smrt troje dece koja su pokušavala da pobegnu od srpskih čudovišta, pa su se udavili u reci ...“.

Na isti način su i štampani mediji imali neprofesionalne publikacije sa različitim naslovima tokom ovog dana. Ovo su samo neki od glavnih naslova:

List Koha Ditore: „Troje dece se udavilo u Ibru, bežeći od Srba“.

List Zëri: „Troje albanske dece nestalo u reci Ibar/Ibër... Nestali su dok su pokušavali da pobegnu od dvojice Srba“.

¹⁰ Ibid, strana 7- 11

Studija slučaja Martovski neredi

List Bota Sot: „Srpske bande su započele svoje aktivnosti na proterivanju Albanaca sa severa“.
List Epoka e Re: „Srbi udavili troje albanske dece u reci Ibar/Ibër“.¹¹

Kao rezultat gore navedenih medijskih izveštaja, bilo televizijskih ili pisanih, pored neosnovanih informacija možemo videti i korišćenje govora mržnje usmerenog protiv srpske nacionalnosti, što je nesumnjivo uticalo na to da građani budu uvereni u okolnosti u kojima se događaj dogodio i postanu deo nereda. Da bismo dokazali navedeno, ispod smo predstavili i nekoliko svedočenja građana koji su govorili o načinu kako su oni videli događaj i kako su izveštaji uticali na njih. Jedan od ovih svedoka je bio i N. N. iz Prištine/Prishtinë, koji je učestvovao na demonstracijama, a koji je tokom intervjua sa FHP-om 18. aprila 2004. rekao koji je razlog koji ga je naterao da izađe. On je rekao: „...Sledećeg jutra (17. marta 2004), sve televizijske stanice su izveštavale o događajima u Mitrovici, govoreći da je nekoliko ljudi ubijeno, a više od 500 povređeno. Ne mogu reći da me to nije pogodilo. Izašao sam iz stana odmah posle podneva...“.

Sa druge strane, Lj. D, Srbin iz Kamenice/Kamenicë, upravnik jedne multietničke radio stanice, u intervjuu datom FHP-u 24. juna 2004. je ukazao da je izveštavanje u ova dva dana video kao direktan podsticaj na nered. On je rekao: „Po mom mišljenju, kosovski mediji su odigrali veoma negativnu ulogu u martovskim događajima. Na neki način, oni su pozvali ljude da izađu. Takav zaključak se može izvesti iz načina na koji su izveštavali o incidentima...“. Na isti način je svedočio i jedan Albanac iz Prizrena, koji je želeo da ostane anonimn, a koji je dao intervju FHP-u 27. aprila 2004. On je rekao: „U emisijama vesti na RTK, TV 21, KTV i lokalnim televizijskim stanicama, Besa i TV Prizren, su prevladavali posebni izveštaji i emitovanja iz Mitrovice/Mitrovicë u vezi sa troje dece, žrtvama srpskog napada u blizini sela Čabar/Çabër... Osećao sam da se neće završiti na dobro... Međutim, kasnije (17. marta), popodne, Prizren je zahvatio talas nasilja... Nakon nekoliko trenutaka nasilje je dostiglo svoj vrhunac...“.¹²

Ova svedočenja su primer kako su način izveštavanja i izjave javnih ličnosti, kojima su mediji dali prostor, jasno sadržale govor mržnje što je mnoge ljude navelo da se pridruže grupama, da se podstaknu međunacionalne podele, čiji uzroci su rezultovali tragičnim posledicama po celo Kosovo.

Fond za humanitarno pravo Kosovo je takođe uspeo da identifikuje druge slučajeve koji podstiču na međunacionalnu mržnju. Imamo slučajeve kada su albanski opštinski glasnogovornici koristili govor mržnje protiv raseljenih Srba. S druge strane, videli smo kako se članovi vladinih kabineta, koji su predstavljali srpsku zajednicu, obraćaju govorima koji sadrže govor mržnje prema albanskom stanovništvu. Pozivajući se na ove nalaze, možemo reći da ovaj problem postoji i dan danas i da nije samo deo prošlosti. Istovremeno, ovakav jezik u našoj zemlji primećujemo i po drugim osnovama pored etničke osnove, bilo da je polna, verska, rasna, seksualne orijentacije itd.

Što se tiče bavljenja ovim pitanjem, 2018. je potpisan Sporazum o saradnji između Ministarstva unutrašnjih poslova, Kosovske policije, Kancelarije glavnog državnog tužioca i Sudskog saveta Kosova, a posebno u pogledu rada na zločinima iz mržnje na Kosovu.¹³ Prema ovom Sporazumu o saradnji, „zločinom iz mržnje“ se smatra svako krivično delo počinjeno nad osobom, grupom osoba ili imovinom, motivisano, u celosti ili delimično, na osnovu rase, boje, pola, rodnog identiteta, jezika, religije, političkog mišljenja ili bilo kojeg drugačijeg mišljenja, nacionalnog ili socijalnog, imovinskog, ekonomskog ili socijalnog statusa, seksualne orijentacije, rođenja, invaliditeta ili drugog ličnog statusa ili zbog povezanosti ili bliskosti sa osobama koje imaju gore pomenutu karakteristiku. Svako može biti žrtva zločina iz mržnje, međutim pripadnici manjinskih zajednica su najčešće

¹¹ Miklós Haraszti, OEBS, „Uloga medija u događajima iz marta 2004“, Beč 2004, strana 11- 15.

¹² Fond za humanitarno pravo, „Etničko nasilje na Kosovu“, jul 2004, stranice 12, 55, 59.

¹³ „Sporazum o saradnji u radu na zločinima iz mržnje na Kosovu“, 2018, stranice 2-4.

žrtve. Svrha ovog Sporazuma o saradnji je koordinisan i sveobuhvatan pristup među potpisnicima i u saradnji sa drugim institucijama Republike Kosovo i organizacijama civilnog društva u što efikasnijem rešavanju zločina iz mržnje u okviru postojećeg zakonskog okvira. U skladu sa ovim sporazumom, Jedinica za razmatranje učinka tužilaca u Tužilačkom savetu Kosova je izdala godišnju statistiku u vezi sa postupanjem u predmetima zločina iz mržnje.¹⁴

Preporuke

Za nosioce javnih funkcija

U cilju eliminisanja korišćenja govora mržnje, a s obzirom na posledice koje izaziva i pošto je država multietnička, javni i politički akteri moraju da budu pažljiviji u pogledu jezika koji koriste u svojim govorima i televizijskim izjavama i postupcima koji često mogu biti predstavljeni kao podstrekavanje za deo stanovništva.

Za medije

S obzirom na ključnu studiju slučaja ove analize, mediji tokom izveštavanja treba da se oslanjaju na tačne informacije i ni na koji način ne koriste elemente govora mržnje po bilo kojoj osnovi, bilo etničkoj, verskoj, rasnoj itd.

Za strane potpisnice Sporazuma o radu na zločinima iz mržnje

Ministarstvo unutrašnjih poslova, Kosovska policija, Kancelarija glavnog državnog tužioca i Sudski savet Kosova treba da se osiguraju da se ovaj sporazum striktno sprovodi i da se u slučaju izvršenja zločina iz mržnje prema licima na visokim državnim funkcijama, kao i drugim javnim i političkim akterima, pored disciplinskih mera primene i krivične sankcije u skladu sa KZRK-om, tako da iste posluže kao preventivne mere i presedani za sve slučajeve i moguća kršenja u budućnosti.

Ovaj projekat se realizuje uz podršku Švajcarske ambasade na Kosovu i Britanske ambasade u Prištini kroz Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) na Kosovu, a sadržaj obuhvaćen u ovu analizu ne predstavlja njihove stavove.

¹⁴ Tužilački savet Kosova, Jedinica za razmatranje učinka tužilaca, „Period izveštavanja od 1. januara 2019. do 31. decembra 2019. godine, Period izveštavanja od 1. januara 2020. do 31. decembra 2020. godine“.

 @dwpkosovo

 @dwpkosovo

 @dwpkosovo

 dwpkosovo